

СУДОВІ РІШЕННЯ В СПРАВАХ ПРО ОСПОРЮВАННЯ БАТЬКІВСТВА ТА МАТЕРИНСТВА

COURT DECISIONS IN CASES OF PATERNITY AND MATERNITY DISPUTES

Стопченко К.О.,

*аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

У науковій статті досліджуються судові рішення в справах про оспорювання батьківства та материнства. Встановлено, що в справах про оспорювання батьківства та материнства суд може ухвалити два види судових рішень: ухвали та рішення. Обґрунтовується, що законність та обґрунтованість рішень, ухвалених у справах про оспорювання батьківства та материнства, забезпечується в тому числі тим, що під час ухвалення рішення суд має надати вичерпні відповіді на питання, визначені процесуальним законом.

Ключові слова: судові рішення, ухвали суду, рішення суду, оспорювання батьківства, оспорювання материнства.

В научной статье исследуются судебные решения по делам об оспаривании отцовства и материнства. Установлено, что по делам об оспаривании отцовства и материнства суд может принять два вида судебных решений: определения и решения. Обосновывается, что законность и обоснованность решений, принятых судом по делам об оспаривании отцовства и материнства, обеспечивается в том числе тем, что при принятии решения суд должен предоставить исчерпывающие ответы на вопросы, определенные процессуальным законом.

Ключевые слова: судебные решения, определения суда, решения суда, оспаривание отцовства, оспаривание материнства.

The research article examines court decisions in cases of paternity and maternity disputes. It has been established that in cases on paternity and maternity disputes the court may adopt two types of court decisions: rulings and decisions. It is substantiated that the legality and validity of decisions made by the court in cases of paternity and maternity disputes are ensured, including that the court, when making a decision, should provide comprehensive answers to the questions specified by procedural law.

Key words: court decisions, decisions of the court, court rulings, paternity dispute, maternity dispute.

Постановка проблеми. Серед інших прав, які підлягають захисту в порядку цивільного судочинства, особливе місце посідають права та інтереси, що виникають із сімейних правовідносин, які характеризуються особливою юридичною природою, сукупністю спеціальних ознак. До таких ознак, зазвичай, в юридичній літературі відносять: особисто-довірчий характер; тривалість існування; специфічний склад суб'єктів, який характеризується стабільністю та стійкістю; своєрідність юридичних фактів, які тягнуть виникнення, зміну чи припинення сімейних правовідносин; невідчужуваність суб'єктивних сімейних прав та юридичних сімейних обов'язків [1, с. 63].

Наведені вище ознаки сімейних правовідносин у повній мірі властиві всім сімейним правовідносинам, у тому числі правовідносинам, які виникають між батьками та дітьми. Одним із юридичних фактів, що тягне припинення таких правовідносин, є ухвалення рішення суду про те, що позивач не є батьком (матір'ю) дитини в справах про оспорювання батьківства (материнства).

Стан дослідження. Наукові погляди на проблематику судових рішень знайшли своє відбиття в дослідженнях таких українських науковців, як: С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов, К.В. Гусаров, В.В. Комаров, Д.Д. Луспенник, Ю.Д. Притика, Г.В. Чурпіта, С.Я. Фурса та ін. Водночас зазначені процесуалісти досліджували, здебільшого, судові рішення

як загальний інститут цивільного процесуального права, оминаючи своєю увагою особливості процесуальної форми судових рішень, ухвалених в окремих категоріях справ. Відтак проблемні аспекти, пов'язані з визначенням особливостей змісту судових рішень, ухвалених у справах про оспорювання батьківства та материнства, залишаються малодослідженими і потребують подальшої наукової розробки.

Виходячи із вищезазначеного, метою цієї наукової статті є виокремлення особливостей процесуальної форми судових рішень, ухвалених у справах про оспорювання батьківства та материнства.

Виклад основного матеріалу. Залежно від питання, яке вирішується судом, ЦПК України [2] класифікує судові рішення на: ухвали, рішення, постанови, судові накази (ч. 1 ст. 258).

Як визначено в ч. 2–5 ст. 258 ЦПК України, процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження в справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК України, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал. Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови. У випадках, передбачених ЦПК України, судовий

розгляд закінчується постановленням ухвали чи видачею судового наказу.

Аналіз наведених норм цивільного процесуального законодавства України дає підстави стверджувати, що в справах про оспорювання батьківства та материнства, які розглядаються в порядку позовного провадження, суд ухвалює два види судових рішень: ухвали та рішення.

Ухвали суду – це судові рішення, якими вирішуються питання, пов'язані з виникненням цивільного процесу, його розвитком та закінченням без ухвалення рішення суду, зокрема питання, пов'язані з:

а) рухом справи в суді першої інстанції (наприклад, ухвала про відкриття провадження у справі про оспорювання батьківства (материнства), ухвала про призначення справи про оспорювання батьківства (материнства) до розгляду, ухвала про надання судових доручень тощо);

б) вирішенням клопотань і заяв осіб, які беруть участь у справі (наприклад, ухвала про відвід секретаря судового засідання, ухвала про забезпечення позову, ухвала про витребування доказів тощо);

в) тимчасовим або остаточним закінченням розгляду справи без ухвалення рішення суду. Такими є ухвали про: відкладення розгляду справи про оспорювання батьківства (материнства); оголошення перерви в справі про оспорювання батьківства (материнства); зупинення провадження в справі про оспорювання батьківства та материнства; закриття провадження в справі про оспорювання батьківства та материнства; залишення заяви без розгляду в справі про оспорювання батьківства (материнства).

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 262 ЦПК України в справах про оспорювання батьківства та материнства суд, виявивши під час вирішення спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, а також у випадках, передбачених ч. 2–4 ст. 262 ЦПК України, може постановити окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу.

В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги якого порушено, і в чому саме полягає порушення. Окрема ухвала надсилається відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно (ч. 5–6 ст. 262 ЦПК України).

З метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, суд встановлює в ній строк для надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання (ч. 7 ст. 262 ЦПК України).

Другим видом судових рішень, які ухвалюються в справах про оспорювання батьківства

та материнства, є рішення суду, яким закінчується розгляд справи про оспорювання батьківства та материнства по суті.

Відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 р. [3] рішення суду є найважливішим актом правосуддя, покликаним забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини, правопорядку та здійснення проголошеного в Основному Законі України принципу верховенства права.

Для того, щоб рішення суду змогло виконати функцію захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод або інтересів, воно повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

ЦПК України у ч. 1 ст. 263 визначає, що законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права. Крім того, рішення суду має відповідати завданню цивільного судочинства, визначеному ЦПК України, яким відповідно до ч. 1 ст. 2 є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави).

Як визначено в ч. 5, 6 ст. 263 ЦПК України, обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Законність та обґрунтованість рішень, ухвалених судом у справах про оспорювання батьківства та материнства, забезпечується в тому числі тим, що суд під час ухвалення рішення дає вичерпні відповіді на такі питання:

1. Чи мали місце обставини (факти), якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються (п. 1 ч. 1 ст. 264 ЦПК України).

Даючи відповідь на зазначене питання, суд має виходити з норм матеріального права, які визначають матеріально-правові підстави для оспорювання батьківства та материнства. Зокрема, вирішуючи дане питання, суд має встановити:

1) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини: а) позивач є особою, яка записана батьком дитини відповідно до ст. ст. 122, 124, 126 і 127 СК України [4] (ч. 1 ст. 136 СК України); б) позов про виключення відомостей про особу як батька дитини з актового запису про її народження пред'явлено після народження дитини і до досягнення нею повноліття (ч. 3 ст. 136 СК України); в) позивач в момент реєстрації себе батьком дитини не знав, що не є її батьком (ч. 5 ст. 136 СК України); г) позивач не давав згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до ч. 1 ст. 123 СК України (ч. 5 ст. 136 СК України);

д) обставини, які свідчать про те, що позивач не є батьком дитини;

2) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини: а) особа, яка записана батьком дитини, померла до народження дитини (ч. 1 ст. 137 СК України); б) особа, яка записана батьком дитини, за життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства (ч. 1 ст. 137 СК України); в) обставини, які свідчать про те, що особа, яка записана батьком дитини, не є батьком дитини;

3) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства визначеними законом спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини (дружиною, батьками, дітьми): а) особа, яка записана батьком дитини, померла (ч. 3 ст. 137 СК України); б) особа, яка записана батьком дитини, через поважні причини не знала про те, що записана батьком дитини (ч. 3 ст. 137 СК України); в) обставини, які свідчать про те, що особа, яка записана батьком дитини, не є батьком дитини;

4) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства свого чоловіка жінкою, яка народила дитину в шлюбі: а) позивачем є жінка, яка народила дитину в шлюбі (ч. 1 ст. 138 СК України); б) предметом позову є вимога про виключення запису про чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини (ч. 1 ст. 138 СК України); в) інша особа подала заяву про визнання свого батьківства щодо дитини (ч. 2 ст. 138 СК України); г) які обставини свідчать про те, що відповідач не є батьком дитини;

5) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання материнства жінкою, яка вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, а відповідачем – жінка, яка записана матір'ю дитини (ч. 2 ст. 139 СК України); б) народження дитини жінкою-позивачем не є наслідком перенесення в її організм людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 2 ст. 123, ч. 2 ст. 139 СК України); в) народження дитини не є наслідком перенесення в організм жінки-відповідача ембріона людини, зачатого її чоловіком та позивачем в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 3 ст. 123, ч. 2 ст. 139 СК України); г) обставини, які свідчать про те, що відповідач-жінка не є матір'ю дитини;

б) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання материнства жінкою, яка не вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка записана матір'ю дитини (ч. 1 ст. 139 СК України); б) жінка-позивач не вважає себе матір'ю дитини (ч. 1 ст. 139 СК України); в) які обставини свідчать про те, що позивач не є матір'ю дитини.

2. Чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження (п. 2 ч. 1 ст. 264 ЦПК України).

У справах про оспорювання батьківства та материнства іншими фактичними даними, які мають значення для вирішення справи, можуть бути будь-які

дані, що підтверджують або спростовують вимогу про те, що позивач або відповідач є (не є) батьком (матір'ю) дитини. Засобами доказування, які підтверджують зазначені обставини, можуть бути будь-які передбачені ЦПК України засоби, як-от: письмові, речові, електронні докази, висновки експертів, показання свідків (ч. 2 ст. 76).

3. Які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин. Даючи відповідь на зазначене питання, суд у справах про оспорювання батьківства та материнства, керуючись нормами матеріального права (статті 136–139 СК України), має визначити, що із встановлених обставин впливають правовідносини щодо оспорювання батьківства (материнства).

4. Яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин. При відповіді на зазначене питання суд має здійснити кваліфікацію спірних правовідносин, що склалися між сторонами, і визначити правову норму (зокрема, норму СК України), яка підлягає застосуванню для регулювання цих правовідносин.

5. Чи слід позов задовольнити або в позові відмовити. Це питання вирішується судом залежно від тих відповідей, які були отримані на попередні питання. Якщо судом буде встановлено, що між сторонами склалися правовідносини щодо оспорювання батьківства (материнства), і позивач є (або не є) батьком (матір'ю) дитини, то залежно від предмета позову суд має ухвалити рішення про його задоволення або відмову у задоволенні.

6. Як розподілити між сторонами судові витрати. Питання про розподіл судових витрат у справах про оспорювання батьківства (материнства) вирішується судом на підставі загальних правил ЦПК України, які передбачені ст. ст. 133–142 ЦПК України.

7. Чи є підстави допустити негайне виконання судового рішення. Цивільне процесуальне законодавство України у ч. 1 ст. 430 ЦПК встановлює вичерпний перелік справ, у яких суд допускає негайне виконання судових рішень. Виходячи із цієї норми, можна констатувати, що в справах про оспорювання батьківства та материнства негайне виконання судових рішень не передбачено.

8. Чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову. Відповідно до ч. 2 ст. 149 ЦПК України забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду.

Виходячи з особливостей судових рішень у справах про оспорювання батьківства та материнства, процесуальний механізм виконання яких зводиться до направлення копії відповідного рішення до органу Державної реєстрації актів цивільного стану з метою внесення відомостей до актового запису про народження дитини, можна стверджувати, що заходи забезпечення позову в таких справах не застосовуються.

Висновки. Таким чином, аналіз цивільного процесуального законодавства України дозволив нам дійти таких висновків:

1) у справах про оспорювання батьківства та материнства можуть ухвалюватися 2 види судових рішень: ухвали та рішення;

2) ухвалами в справах про оспорювання батьківства та материнства вирішуються питання, пов'язані з виникненням цивільного процесу, його розвитком та закінченням без ухвалення рішення суду, зокрема питання, пов'язані з: а) рухом справи в суді першої інстанції; б) вирішенням клопотань і заяв осіб, які беруть участь у справі; в) тимчасовим або остаточним закінченням розгляду справи без ухвалення рішення суду.

Крім того, в справах про оспорювання батьківства та материнства суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки

в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, а також у випадках, передбачених ч. 2–4 ст. 262 ЦПК України, може постановити окрему ухвалу;

3) рішення суду – це вид судового рішення, яким закінчується розгляд справи про оспорювання батьківства та материнства по суті.

Для того, щоб рішення суду змогло виконати функцію захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод або інтересів, воно повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законність та обґрунтованість рішень, ухвалених судом у справах про оспорювання батьківства та материнства, забезпечується, в тому числі тим, що суд під час ухвалення рішення має надати вичерпні відповіді на питання, визначені процесуальним законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: [моногр.]. К.: Алерта, 2016. 434 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // Законодавство України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі». Вісник Верховного Суду України. 2010. № 1. С. 4.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Законодавство України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/print1510216946330030>.